

zákaz a pod Medzi KF reprezentantov strednej generácie (vek 43—48 rokov) sa objavili aj výpovede s KF rada, tvrdenie, ubezpečenie, rozhodnutie, ktoré akoby približovali predstaviteľov tejto druhej generácie k prvej, najstaršej generácii. Myslíme si, že to, čo ich zblízuje, je podobná sociálna rola — rola rodičov, starších a skúsenejších partnerov, ktorí sa v komunikácii s mladšími komunikantmi prejavujú autoritatívno-nadiacim, prípadne hodnotiacim prístupom.

Komunikanti z najmladšej, tretej skupiny (16—24 rokov) zaujímajú v komunikácii (so staršími i medzi sebou) špecificky vyhranené pozície. Najčastejšie výpovede obsahovali KF nesúhlas, ironia, potreba, aby sa partner vyjadril, potreba informácie, emócie, kritika, námietka, žartovné konštatovanie, útok atď.

Z naznačeného vyplýva, že v komunikácii medzi predstaviteľmi dvoch, prípadne troch generácií sa zákonite prejaví názorové protirečenie, ktoré niekedy vyústi do otvoreného konfliktu, najmä ak prítomní komunikanti predstavujú výrazne konfliktné typy.

Aj v generačne súrodnom rozhovore predstaviteľov najmladšej generácie skupiny vznikajú konflikty zavinené nejednotnosťou názoru, charakterových osobností, sociálnych rolí a ďalších faktorov, ktoré vplyvajú na osobu v procese KU. Všimli sme si napríklad agresívne správanie najstaršieho súrodca, ktorý sa z pozície svojej roly v rodine správal v komunikácii s mladšími súrodencami autoritatívne.

S vekom, pohlavím a sociálnou rolou komunikanta v rodine súvisí istým spôsobom aj počet výpovedí komunikanta v jednotlivých KU. Zo 14 skúmaných KU sa ukázalo, že v 6 KU hovorí najviac najstarší prítomný komunikant v skupine, v 7 KU najviac výpovedí prislúcha najstaršej žene v skupine, v 10 KU hovorí najviac žena (s tým súvisí problém ženskej intrúzie), v 5 KU najviac hovorí muž.

Komunikanti z „našej rodiny“ najčastejšie formulovali a predniesli svoje výpovede v spisovnej forme (spolu 278 výpovedí). Na druhom mieste stojí štandardná forma s 272 výpovedami. Štandardné výpovede rešpektujú normy spisovného jazyka, avšak menej dôsledne. Vychádzajú zo základu spisovnej slovenčiny a majú komponenty šarišského nárečia. Stali sa tak výrazom regionálneho variantu východoslovenskej podoby štandardnej formy slovenčiny. Na treťom mieste je nárečová forma s 210 výpovedami a na štvrtom mieste je subštandardná forma s počtom výpovedí 99. Nárečové výpovede sú tie, ktoré predstavujú šarišské nárečie, ako je vymedzené R. Krajčovičom (1988, s. 281—283), alebo v ktorých prevládajúcou zložkou sú nárečové výrazy obohatené subštandardnými, štandardnými alebo spisovnými prvkami.

Subštandardné výpovede sú zložené z nárečových, štandardných a spisovných prvkov, pričom prevahu majú nespisovné prvky. Obsahujú aj slangové a profesionálne výrazy.

Používanie istej formy (variety) národného jazyka je individuálnou záležitosťou každého komunikanta a súvisí s jeho vzdelanostnou úrovňou, profesiou, vekom, pohlavím, momentálnym psychickým stavom a ďalšími faktormi.

Predstaviteľky najstaršej generácie používajú vo svojich výpovediach najčastejšie nárečie zmiešané s prvkami subštandardnej a štandardnej formy. Stredná generácia premiešava všetky formy národného jazyka. Najmladšia generácia sa rečovo realizuje najmä v štandardnej forme.

Potvrdilo sa, že vyššie vzdelanie sa prejavilo v podobe častejšieho výskytu výpovedí realizovaných v spisovnej forme. Komunikanti s vysokoškolským vzdelaním a študenti (vysokoškoláčka so stredoškolským vzdelaním) prejavili výrazné tendencie používať spisovnú formu vo formálnom aj neformálnom rečovom styku. Stredoškolskí študenti použili najčastejšie nárečovú formu. Konštatujeme, že ich nárečové vedomie je vplyvom ich pracovného a súkromného prostredia silnejšie než u vysokoškolákov a študentov, ktorí pod reálnym vplyvom zamestnania a školského prostredia posilňujú viac svoje spisovné vedomie. Stredoškolskí študenti používajú prestížnejšiu spisovnú, resp. štandardnú formu len v oficiálnom, formálnom rečovom styku. Komunikantky so základným vzdelaním používali v neformálnom rodinnom rozhovore takmer dôsledne iba nárečie. Je pravdepodobné, že obe neovládajú spisovnú normu slovenčiny a aj v oficiálnom styku by použili nárečie s prímiesami prestížnejších foriem národného jazyka.

V analýze nám išlo o zachytenie tých faktorov, ktoré podmieňujú útvary, t. j. vzhľadom na jednotlivé variety, variabilný rečový prejav jedného hovoriaceho v tej istej komunikačnej situácii.

Ako základné faktory, ktoré podmieňujú prechod medzi jednotlivými formami, variantami, sa nám na základe analýzy materiálu ukazujú tieto činitele (hierarchicky usporiadané):

- 1) subjekt komunikanta, jeho psychoemocionálny stav (pozitívne aj negatívne naladenie vyvoláva striedanie foriem národného jazyka s tendenciou posunu k menej prestížnym formám),
- 2) komunikačné a sociálne roly účastníkov komunikácie,
- 3) vzájomný vzťah účastníkov komunikácie (pozitívny, resp. negatívny postoj k partnerovi alebo objektu rozhovoru spôsobuje zmenu smerom k nižším formám),
- 4) prispôbovanie sa komunikačnému partnerovi, vzájomné približovanie na úrovni formy, výberu jazykových prostriedkov, tempa reči (vzájomné približovanie je relatívne a závisí od druhu a stupňa jazykového vedomia, osobnostnej štruktúry, v rámci ktorej jazyková performancia súvisí s identifikáciou vlastnej osobnosti),
- 5) téma a postoj hovoriaceho k nej (ochota, resp. neochota hovoriť o nej),
- 6) prostredie, vzdelanie a ďalšie čiastkové faktory.